

Saint-Cloud École normale supérieure mezunu ve Enstitü'nün muhabir üyesi olan Georges Tate (1943-2009) Versailles-Saint-Quentin-en-Yvelines Üniversitesi'nde tarih ve arkeoloji profesörlüğü yapmıştır, Kuzey Suriye'deki Suriye-Fransa Arkeoloji Kurulu'nu yönetmiştir. Fransız Yakındoğu Arkeoloji Enstitüsü'nün müdürü (1980-1990), CNRS'in SHS bölümünün müdür yardımcısı (1997-2002) olmuş, ardından Irak'taki Fransız Büyükelçiliği'nde işbirliği ve kültürel etkinlik danışmanlığı yapmıştır (2004-2007). *Campagnes de la Syrie du Nord* (Geuthner, 1992), *Grèce antique* (Hachette, 2001) ve *Justinien, 527-565: l'apogée de l'empire d'Orient* (Fayard, 2004) kitaplarının yazarıdır.

Jihane, Fabrice ve Aurélie için

Yapı Kredi Yayınları - 4522
Genel Kültür Dizisi - 63

Haçlı Seferleri Zamanında Doğu / Georges Tate
Özgün adı: L'Orient des Croisades
Çeviren: Orçun Türkay
Kitap editörü: Korkut Erdur
Düzelti: Filiz Özkan
Grafik uygulama: İlknur Efe

Baskı: Bilnet Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş.
Dudullu Organize San. Bölgesi 1.Cad. No:16 Ümraniye-İstanbul
Tel: 444 44 03 • Fax: (0216) 365 99 07-08 • www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 31345

1. baskı: İstanbul, Aralık 2015

Gallimard Yayını'nın Découvertes dizisinde yayımlanan kitabın Türkçeleştirilmiş baskıdır.

ISBN 978-975-08-3527-8

Bütün yayın hakları saklıdır.

© Gallimard 1991

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2014

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

HAÇLI SEFERLERİ ZAMANINDA DOĞU

Georges Tate

YAPI KREDİ YAYINLARI

XI. yüzyılın sonunda, Akdeniz bölgesi İslam âlemi, Bizans İmparatorluğu ve Batı Hıristiyanlık'ı arasında bölünmüştür. Gerçek devletlerin yönettiği Müslüman ve Bizanslı Doğu, köklü ve parlak bir uygarlığın merkeziyken, Hıristiyan Batı istilaların ve ekonomik gerilemenin yol açtığı barbarlıktan yeni yeni kurtulmaktaydı.

1. BÖLÜM

HAÇLI SEFERLERİ'NİN EŞİĞİNDE AKDENİZ DÜNYASI

Doğu'da toplumun seçkin tabakası incelikli bir ortamda şiirlerin okunduğu kibarlar âlemi toplantılarını severken, Batı'nın aristokratları dövüş ve mızrak oyunları gibi daha şiddetli etkinliklerden hoşlanır.

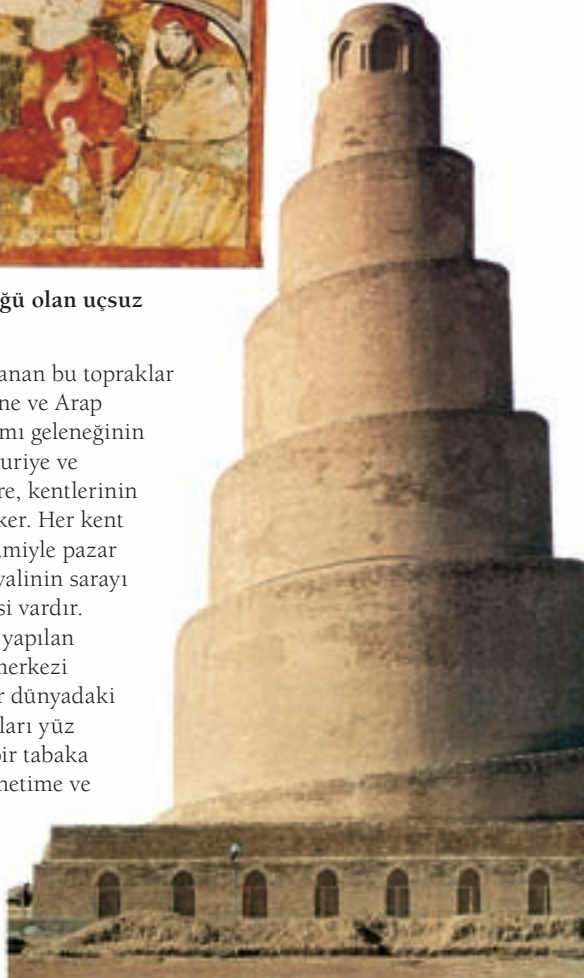

Halife Mutasım (842-847) ordusunu Bağdat'ın siyasal etkisinden ve oradaki karışıklıklardan korumak için yeni bir başkent, Samarra'yı kurmuştur; tam bir imparatorluk kenti olan Samarra'da askerlerle memurlar yaşar. Altta, camisinin minaresi.

Tartışma götürmez bir bütünlüğü olan uçsuz bucaksız bir alan: İslam âlemi

Hindistan'dan İspanya'ya dek uzanan bu topraklar bütünlüğünü İslam'ın üstünlüğüne ve Arap diline borçludur. Başta kent yaşamı geleneğinin binlerce yıl öncesine dayandığı Suriye ve Mezopotamya'dakiler olmak üzere, kentlerinin çokluğu ve görkemiyle dikkat çeker. Her kent birbirini andırır, merkezde bir camiyle pazar yeri, yönetim merkezi olarak da valinin sarayı olur. Hepsinin surları ve bir kalesi vardır. Uluslararası ya da uzak ülkelerle yapılan ticaretin, bölgesel alışverişlerin merkezi olan bu kalabalık ve canlı kentler dünyadaki en büyük kentlerdendir ve nüfusları yüz binlerce kişiyi bulabilir. Seçkin bir tabaka barındırdıklarından, merkezi yönetime ve onun yerel temsilcisine karşı bir özerklik istenci sergilerler ezelden beri.

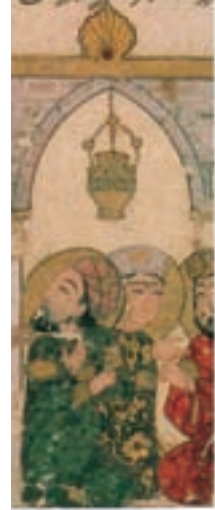
Hız. Muhammed'in ölümüyle, Müslümanların elindeki tüm topraklar dini ve siyasal bir önderin yetkesi altında birleşir: Halifenin.

Halife Emeviler ve ilk Abbasiler dönemlerinde gücünün doruğuna ulaştıktan sonra siyasal açıdan uzun bir gerileme süreci yaşar. Uzak bölgeler onun yönetiminden ayrılır ve İslam âlemindeki karşıt görüşlülerin kendisinin meşruluğunu tartışmaya açmasını hesaba katmak zorunda kalır. Abbasi halifesinin meşruluğunu savunan Sünnilerin karşısında Hariciler ve özellikle Şiiler vardır. Şiiler peygamberin damadı Hz. Ali'nin soyundan gelen birinin halife olması gerektiğini düşünür, ama onlar da İsmailiye ve İmamiye mezheplerine bölünürler. X. ve XI. yüzyıllarda, İsmailiye mezhebi en güçlü mezheptir. Kuzey Afrika'da, İsmailiye mezhebinden Fatımiler kendilerini halife ilan eder, Mısır'ı ele geçirir, Kahire'yi –“Üstün Gelen, Muzaffer”– kurar, ardından Abbasileri devirmek için Bağdat'ın yolunu tutarlar. Ama Halep'ten öteye gidemeyip, Suriye'nin güneyine erişmekle yetinirler.

Bu köktenci iktidar çekişmesine Abbasi Halifeliği'nin Şii mezhebinden Büveyhî vezirlerinin egemenliğine girmesi, paralı askerlerin halifelik zincirine müdahalesi ve hatta Bağdat yakınlarındaki, Kuzey Suriye'deki ve Mezopotamya'nın kuzeyindeki bölgesel ayaklanmalar eklenir. Halife yalnızca bütünüyle ruhsal bir rol üstlenmeye başlar gittikçe.

Gözü pek denizciler olan Müslümanlar uluslararası ticarete Antikçağ'da erişemediği bir çap ve yoğunluk kazandırırlar. Yeni topraklar keşfedip, düzenli olarak Hindistan'a ve Çin'e dek giderler. İrmaklar üstünde ya da kervanlarla yapılan anakara alışverişleri de bir o kadar önemlidir. İslam âlemi, Bizans'ın yanında, az gelişmiş Batı'yla Uzakdoğu, Kuzey Avrupa'yla Afrika arasındaki ticaret zincirinin en önemli halkasını oluşturur. Kentlerde han, orada tartışıp gerek isten, gerek havadan sudan konuşan erkeklerin gözde yeridir (sol sayfada, üstte).

Hz. Muhammed'in soyağacı (solda) çok önemlidir; farklı mezhepleriyle birlikte Sünnileri, Şiileri ve Haricileri karşı karşıya getiren bölünmelerin temelinde vekâlet ve iktidarın meşruluğu sorunu vardır, yoksa öğretiyle ilgili bir sorun değil. İslam'ın beş şartı kelime-i şahadet getirmek, namaz kılmak, hacca gitmek, Ramazan ayında oruç tutmak ve zekât vermektir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin 1055'te Bağdat'a girişi Müslüman birliğinin yeniden kurulması işini başlatmış gibidir

Avrasya ovalarında göçebe yaşamı süren Türkler X. yüzyılda Müslüman olmuştur. Onlar arasında Selçuklular

İran'ın kuzeyindeki Müslüman beylikleriyle savaşlarda iyice öne çıkmışlardır. Başlarındaki Tuğrul Bey Bağdat halifesine kendini kabul ettirir, yetkeyi bir süreliğine ele geçirmesini sağlayan sultan sanının kendisine verilmesini sağlar, halifeliğin birliğini ve Sünnilik'in üstünlüğünü yeniden sağlamayı görev edinir. Dolayısıyla, temel amaç Fatımi Halifeliği'nin alaşağı edilmesidir. Bununla birlikte, sultanların birlikleri üstünde tam bir egemenlikleri yoktur, çünkü özerkliğe gösterdikleri eğilimle öne çıkan Türkmen boyları öncelikle yağmayı, önelerine çıkan bölgeleri sürüleri için ele geçirmeyi düşünürler. Bu bakımdan Suriye'yle Mezopotamya onların ilgisini hiç çekmez, çünkü Müslümanlara karşı yağmaya kalkışmak yasaktır ve o bölgelerin kavurucu iklimi hayvanlara iyi gelmez.

Türkler 1071'de Malazgirt'te Bizans'a karşı önemli bir zafer kazanır

Bizanslıların elindeki Anadolu'ya tersine tam istedikleri gibi bir yerdir. Bu yüzden, Sultan Alp Arslan Türkmenlerin yeni başlayan akınları dolayısıyla karşı saldırıya geçmeye karar veren Bizans İmparatorluğu'yla Malazgirt'te büyük bir savaşa tutuşmak zorunda kalır. İçeriden düşmanlarının ihanetine uğrayan İmparator IV. Diogenes kesin bir yenilgi alıp tutsak düşer. Bizans'a karşı bir savaşın kendisini amacından saptırmasını istemeyen Alp Arslan imparator tutsağını salar. Öte yandan, Türkmen boyları Bizans'ın

Bizans ordularının Büyük Selçuklu Devleti tarafından kesin olarak bozguna uğramasıyla sonuçlanan Malazgirt Savaşı'nın da ötesinde, onu Bizans'ta izleyen iç savaş imparatorluğa yıkım getirir. Romanos IV. Diogenes ve Anadolu ordusu yandaşları ile Dukas'ın (VII. Mikhail) ve Konstantinopolis aristokrasisinininkiler yalnızca Türkmenlere yarayan bir savaşta karşı karşıya gelirler. Böylece Türkmen boyları direnişle karşılaşmadan Anadolu'nun içlerine dalar (üstte). Bunun da Anadolu'nun merkezindeki nüfusun oluşumu açısından Bizans için korkunç ve kalıcı bir sonucu olur: Türk ögesi Yunan ögesinin kesin olarak yerini alır.

içine gömüldüğü iç savaştan yararlanarak Marmara Denizi'ne dek tüm Anadolu'ya dalga yayılır.

Ama Selçukluların birleştirici girişimi başarısız olur

Sultanlar Abbasi Halifeliği'ni kendi egemenlikleri altında yeniden birleştirmeyi başarırlar başarmasına ama Fatımi Halifeliği'ne boyun eğdiremezler, özellikle Alp Arslan'ın ardılı Melikşah'ın 1092'deki ölümünden sonra, sultanlık da bölünür. Melikşah'ın yerine geçmek için, erkek kardeşleriyle oğulları çetin bir yarışa tutuşurlar.

Suriye ve Yukarı Mezopotamya, sözde merkezi Bağdat'ta bulunan ve Berkyaruk'a düşen Pers Sultanlığı'na bağlıdır.

Ana kentlere gerçekte özerk ve genel olarak askeri önderler olan "atabeyler" (Selçuklu şehzadelerinin öğretmenlerini tanımlayan Türkçe sözcük) tarafından yönetilen emirlikler yerleşmiştir.

Bölünme en çok Yukarı Mezopotamya ve Suriye'de kendini hissettirir: Halep de, Şam da Melikşah'ın yeğenlerindedir; Trablus'u bir kadı; Şeyzer'i Arap hanedanı Münkızoğulları; Musul'u Kürboğa, Diyarbakır bölgesini de Artuklular yönetir. XI. yüzyılın

Halep kalesi eski kentin merkezinde, bir höyüğün tepesindedir. XII. yüzyılda, Nureddin surları ve camileri yeniden yapmış, merkezdeki toprak sekiye bir hipodrom kurmuş ve eski sarayın yıkıntılarının üstüne "Altın Saray"ı dikmiştir. Renaud de Châtillon da on beş yıl Halep'te tutsak edilmiştir.

sonunda, İsmaili Haşhaşi mezhebi Ensariye Dağları'na yerleşir. Haşhaşiler inançlarından ziyade Sünnilik'e karşı sergiledikleri düşmanlıkla ve gerçekleştirdikleri suikastlarla öne çıkmışlardır. Fedailer büyük üstatlarının sözünden asla çıkmamıştır. Alamut'a yerleşip, bağımsızlıklarını korumayı başarmışlardır.

Türkler Suriye'yi işgal etmez, orada hâlâ bir Arap nüfusu yaşamaktadır

Etnik açıdan, Türkler Arap ögesi içinde yavaş yavaş eriyen bir azınlık oluştururlar. Dolayısıyla, bölünmeleri daha eski, bölgesel bölünmelere –Suriye'nin kıyı

bölgeleriyle iç bölgeleri arasındaki çekişme, Halep, Şam ve Filistin arasındaki çekişme– eklenmiştir. Ayrıca inançla ilgili bir çekişme de söz konusudur: Sünniler Güney Suriye'de ve Filistin'de üstündür, Şiilerse Haşhaşilerin desteğini aldıkları Kuzey

Halep Şam'la birlikte Suriye'nin iç bölgelerindeki en büyük kenttir. Antikçağ'ın en eski dönemlerinden beri, (sınırları değişken) bölgesel bir devletin başı olmuş, X. yüzyılda Bizans'a karşı parlak günler yaşamıştır. XII. ve XIII. yüzyıllarda yeniden önemli bir rol üstlenir. Haçlı saldırılarına karşı sağlam bir direniş göstermiş ve özerkliklerini askerlerin eline bırakmaya pek istekli olmayan seçkin tüccarlar engellemeye çalışsa da, Franklara karşı savaşa katılmıştır.

Emevilerin başkenti Şam Müslüman bile olsa yabancı egemenliğine asla boyun eğmemiştir (sağda).

Batı Hıristiyanları uzun zamandır İspanya'daki İslam devletlerinde yaşayan Müslümanlarla ilişki içindedir. Onlar arasında hâlâ dinlerini, yasalarını koruyan, ama Arapça konuşan Hıristiyanların olduğunu bilirler. Mozarap denilen bu Hıristiyanların litürjisi 1080'de, VII. Gregorius'un kışkırtmasıyla yürürlükten kalkmıştır (yanda bir Mozarap Kutsal Kitabı).

Suriye'de. Lübnan'da bulunan Dürziler Şiilik'ten türeme bir mezhep oluşturur; tanrısallığını ilan eden altıncı Fatımi halifesi Hakim'in öldüğüne inanmazlar. Kuşkusuz Müslüman olmayan kesim de kalabalıktır ve aralarında Hıristiyanlarla Yahudilerin özel bir konumu vardır: "Kitap ehli" olarak, aynı tanrıya inandıkları, ama en yüce ve en son vahiyden, Hz. Muhammed'inkinden yoksun oldukları

düşünülür. Yahudiler Kuzey Suriye kentlerine ve Filistin'e dağılmış, ama özellikle Kudüs'te toplanmışlardır. En kalabalık Hıristiyanlar

Suriyeli Ortodokslar, yani Yakubilerdir, onlar monofizittir; köylerde olduğu gibi kentlerde

de rastlanır onlara, özellikle Kuzey Suriye ve Yukarı Mezopotamya'da. Aslında Bizans döneminde Yunanlaşmış, ama sonra gitgide Araplaşmış Suriyeliler olan Ortodoks Yunanlar artık yalnızca kentlerde görülmektedir. Son olarak da Lübnan Dağlarındaki Maruniler, ayrıca Gürcü keşişler, Gregoryen Ermeniler vardır ve onlar da monofizittir.

Suriye'deki bu çeşitliliğin birbiriyle çelişen iki etkisi olur. Bir yandan, bir zayıflık oluşturur, çünkü bölünmeye neden olabilecek bir durumdur, ama öte yandan, farklılıklar içinde birlikte yaşamayı zorunlu kılip, aynı dönemde başka yerlerde olanaksız olan

Bin yılından sonra, Kutsal Topraklar hacca yeni bir gelişme aşamasına girer. Kudüs'ün Müslüman efendileri buna Haçlı Seferleri'nden önce de, sonra da, asla engel olmamıştır. 637'de Arapların Kudüs'ü almasının ardından, ikinci halife Ömer'in, Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında sonradan bir çekişme yaşanmasına engel olmak için, patriğin Kutsal Topraklar'da dua etme çağrısını kabul etmediği söylenir. Aslında, Müslümanlık açısından da Kudüs kutsal bir kenttir, çünkü İslam inancına göre, Hz. Muhammed Kudüs'te Miraç'a çıkmıştır. 624 yılına dek, Müslümanlar Kâbe yönüne değil, Kudüs yönüne dönerek namaz kılmıştır.

ilişkilerin ve ortaklıkların kurulmasını sağlar. Dolayısıyla, Müslümanlık'ın, ideolojik anlamda yaygınlaşmış sürü yeri fethettikten sonra, gelenekte cihat toprağı olarak görülen Suriye'de cihattan vazgeçmesi son derece şaşırtıcıdır.

Bizans'ta, kentsel uygarlığın parıltısı siyasal zayıflamayı maskeler

1025'te, II. Basileios'un öldüğü sırada, Bizans İmparatorluğu en parlak dönemini yaşamaktadır. Ermenistan'a, Mezopotamya'nın ve Suriye'nin kuzeyine dek tüm Anadolu'yu, Kıbrıs'ı, Girit'i, Trieste ve Güney İtalya'nın bir bölümüne dek Tuna'nın güneyindeki tüm bölgelerle birlikte Balkanları kaplamaktadır. İmparatorluğu çeşitli *tema* ya da bölge ordularının desteklediği başkentteki (paralı) ordu savunur. Bu uçsuz bucaksız topraklarda doğrudan Roma imparatorlarının mirasçısı olan imparator *basileus* hüküm sürer. Bizans imparatoru ete kemiğe bürünmüş yasa, Tanrı'nın seçtiği kişi, Tanrı'yla insanlar arasındaki arabulucu,

II. İoannes Komnenos'un –bu ikonda, İmparatoriçe Eirene'yle birlikte– saltanatı (1118-1143) dış siyaset alanında büyük başarılarla doludur. Avrupa'da, Peçeneklere, Sırlara kendini kabul ettirmiş, Macarları durdurmuştur. Asya'da, Kilikya ve Küçük Ermenistan'ı ele geçirmiştir.

yeryüzündeki adaletin en yüce temsilcisidir. Aslında, gücü dönemin koşullarının izin verdiğiyle kısıtlıdır. Yönetim imparatorluk toplumunu bütün halinde kuşatmaya çalışan bir ağ oluşturur. Oysa, bunda pek başarılı olamaz, çünkü imparatorluk genişler ve yolculuklar uzun sürer.

Kentler IX. yüzyılın ortasından başlayarak yeniden doğar ve her açıdan olağanüstü olan başkent

Konstantinopolis'in nüfusu yarım milyona, yani Bağdat'inkinin yaklaşık yarısına yaklaşır. Kent görkemli anıtlarıyla öne çıkar:

Kiliseler, saraylar, göz alıcı konutlar, tüm istilacılara meydan okumuş, V. yüzyıldan kalma surlar. Bir kültür merkezi olan "Kent" aynı zamanda imparatorluğun ekonomik ve toplumsal merkezidir. Oradaki tüccarlar sayesinde, gerek İslam topraklarıyla, gerek barbar Batı ve Rusya ovalarıyla kurulan ilişkiler, onu Ortaçağ dünyasının buluşma noktasına dönüştürmüştür.

Ekonomik refahın doruğundaki imparatorluk kurulalı beri ilk kez barış içinde yaşamaya başlar

Askeri aristokrasi ve toprak aristokrasisi yeni toplumsal sınıfların yükselişiyle

Spor ve siyaset etkinliklerinin mekânı Konstantinopolis hipodromu otuz bin izleyici alabilmektedir. İmparator orada halkın kendisini nasıl karşıladığına bakarak ne kadar sevildiğini görür, bu bir yandan birtakım tehlikeler de içerir: Konstantinopolis halkı iki gruba ayrılmıştır: Yeşillerle Maviler; sonradan siyasal özellikler kazanan "spor kulüpleri"dir bunlar; 532'de işbirliği yapmaları az kalsın İustinianos'un tahtuna mal olacaktır. Ondan sonra, imparatorlar "arena grupları" nı denetim altına alır. Yukarıda, bir Arap binici at üstündeki becerilerini sergilemekte. Sahne VIII. yüzyıldan, ama savaş durumu Arapların bu tür gösteriler yapmasına engel olmaz.

